

"N.A. RIMSKIY-KORSAKOVININ «SADKO» OPERASINDAGI FANTASTIKALIQ HAM EPIKALIQ ELEMENTLER"

Dauletbaeva Gúlxumar

Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filiali "Muzikatanıw" qánigeligi
3-kurs student.

Kamalova Gúlmaryam

Ilimiy basshi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15704217>

Annotaciya. Maqalada N. A. Rimskiy-Korsakovtin "Sadko" operası rus muzika mádeniyatında xalıq qosıqları hám fantastikanın birlesiwiniń úlğisi sıpatında qaraladı.

Shıǵarmanıń syujetlik motivleri, janrlıq ózgeshelikleri hám obrazlar dúzimi talıqlaw etiledi. Xalıqlıq-epikalıq dástúrdin sıyqırlı ertekler elementleri menen baylanısına, sonday-aq operadaǵı fantastikalıq qubılıslardı súwretlewdiń muzikalıq usıllarına ayırıqsha dıqqat awdarıladı. Avtor "Sadko" operasınıń milliy muzikalı dramanın rawajlanıwında hám folklor obrazların kórkemlep ózlestiriwde áhmiyetli basqısh bolǵanın atap ótedi.

Gılt sózler: Sadko, Rimskiy-Korsakov, opera, xalıq qosıǵı, fantastika, muzikalı folklor, xalıq obrazları, sıyqırlı, muzikalı drama.

"ФАНТАСТИЧЕСКИЕ И ЭПИЧЕСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ В ОПЕРЕ 'САДКО' Н. А. РИМСКОГО-КОРСАКОВА"

Аннотация. В статье рассматривается опера «Садко» Н. А. Римского-Корсакова как пример синтеза былинного эпоса и фантастики в русской музыкальной культуре.

Анализируются сюжетные мотивы, жанровые особенности и образная система произведения. Особое внимание уделено взаимодействию народно-эпической традиции с элементами волшебной сказки, а также музыкальным средствам выражения фантастического в опере. Автор подчеркивает значимость «Садко» как важного этапа в развитии национальной музыкальной драмы и художественного освоения фольклорных образов.

Ключевые слова: Садко, Римский-Корсаков, опера, былина, фантастика, русская эпопея, музыкальный фольклор, народные образы, волшебное, музыкальная драма.

"FANTASTICAL AND EPIC ELEMENTS IN N. A. RIMSKY-KORSAKOV'S OPERA 'SADKO'"

Annotation. The article explores Sadko, an opera by Nikolai Rimsky-Korsakov, as an example of the fusion between epic folklore and fantasy in Russian musical culture. It analyzes the plot motifs, genre characteristics, and imagery of the work. Special attention is given to the interplay between traditional epic elements and fairy-tale fantasy, as well as to the musical techniques used to express the fantastical. The author emphasizes the significance of Sadko as a key stage in the development of national musical drama and the artistic adaptation of folkloric imagery.

Keywords: Sadko, Rimsky-Korsakov, opera, bylina, fantasy, Russian epic, musical folklore, folk imagery, magic, musical drama.

Nikolay Andreevich Rimskiy-Korsakov - ullı rus kompozitori, dirijyori, pedagogı hám muzika gayratkeri bolıp, onıń dóretpeleri rus klassikalıq muzikasınıń shıńına aylanǵan. Ol 1844-jılı Tixvin qalasında aqsúyek shańaraǵında dunyaǵa kelgen hám kishkene waqtınan muzikaǵa qızıǵıwshılıq kórsetken. Dáslep onıń táǵdiri teńiz floti menen baylanıslı bolıwı múmkin edi - ol Teńiz kadetler korpusın pitkerip, hátte dúnya átirapın aylanıp shıqqan. Biraq, kórkem ónerge degen qumarlıǵı basım kelip, Miliy Balakirev penen tanısqannan soń kompoziciya menen shın júreктen shuǵıllanıp baslaydı. Nátiyjesinde, Borodin, Musorgskiy, Kyui hám Balakirev penen birge "Qudiretli topardıń" ápsanalı aǵzasına aylanadı.

Rimskiy-Korsakov tek ǵana muzikanıń ullı dóretiwshisi emes, al sońǵı dárejedeǵi ustaz da bolǵan - onıń shákirtleri qatarında Glazunov, Stravinskiy, Prokofev hám Lyadov sıyaqlı ataqlı kompozitorlar bar. Ol ómir menen xoshlasqan doslarınń shıǵarmaların da tolıqtırıp, redaktorlap otırǵan. Mısalı, Borodinniń "Knyaz Igor" operasını orkestrlegen hám Musorgskiydiń qoljazbaların tártipke keltirgen.

Onıń muzikas - jalpaq reńler, ertekli obrazlar hám xalıq kolorit penen tolı sıyqırlı álem.

Ol orkestrdi sheberlik penen qollanıp, janlı hám súwretli shıǵarmalar jaratqan. Eń belgili dóretpeleri qatarında "Shaxerezada" simfoniyalıq syuitası, "Qarqız," "Sadko," "Sultan patsha haqqındaǵı ertek" (mashxur "Hárreniń ushıwı" menen), "Altın qoraz" hám "Patsha kelinshegi" operaları bar. Onıń shıǵarmalarında folklor, shıǵıs sazları hám fantastika óz-ara baylanıp, onıń garmoniyası hám orkestrrovkası ásirler ótse de adamdı tań qaldıradı.

Rimskiy-Korsakov tek muzikalıq miyras emes, ádebiy miyras ta qaldırǵan - onıń "Muzikalıq ómirimniń jılnaması" dáwirge hám dóretiwshilik procesine ózgeshe názer taslaydı.

Ol 1908-jılı Lyubensk qorǵanında qaytı bolǵan, biraq onıń muzikas házirgishe jańlap, óziniń gózzallıǵı hám sheksiz qıyalı menen tıńlawshılardı ózine qaratıp kelmekte.

Erték - rus kompozitorları ushın eń tartımlı janrlardan biri. Kóplegen opera dóretpeleri erték syujetleri tiykarında jazılǵan. Biraq, A.S. Pushkin aytqanıday, erték - "jalǵan, lekin onda ishara bar". Barlıq opera-ertekler birdey baxıtlı táǵdirge iye bolmadı, olardaǵı ishara hám kútilmegen muzikalıq sheshimler sebepli. Qalayda, házirgi dáwir tıńlawshısı óz talǵamına say opera-ertekti tańlaw múmkinshiligine iye.

Nikolay Andreevich Rimskiy-Korsakov - kompozitor-ertekshi: onıń dóretpeleriniń kópshiligi erték syujetine jazılǵan - "Sultan patsha haqqında erték", "Qar qız", "Sadko", "Ólmeytuǵın Kashchey", "Altın qoraz", "May túni", "Rojdestvo aldındaǵı tın" operaları, olarda Rimskiy-Korsakovtıń milliy ertekshilik hám májusiylık mifologiyasına bolǵan tereń isenimin sáwlelendiren. Operalardıń hámmesi de birdey baxıtlı táǵdirge iye bola bermeytuǵın edi, sebebi olarda ishara tlar, kútilmegen muzikalıq sheshimler bar edi.

Ullı ertekshi muzikalıq peyzajdıń teńsiz sheberi edi. Ásirese, ol jaratqan teńiz stixiyasınıń kórinisleri hár túrli – geyde tınısh, geyde azǵana tolqınlı, al geyde qorqınıshlı, qáhárli. Bul tańqalarlıq emes: Nika (onı jaqınları usılay ataǵan) eń kishkene waqtınan baslap teńizdi ele kórmesten-aq onı óz kewline jaqın alǵan edi.

Kompozitordıń stiliniń hám kórkem usılınıń ózgeshelikleri opera dóretiwshiliginde eń tolıq ashılǵan. Rimskiy-Korsakovtıń 15 operası janrlıq, dramaturgiyalıq, kompoziciyalıq hám stillik sheshimlerdiń ájayıp túrliligin kórsetedi. "Men hesh qashan birden-bir haqıyqıy opera formasına isengenim joq hám isenbeymen de, - dep atap ótken edi Rimskiy-Korsakov, - dúnyada

qansha syujet bolsa, sonshama (derliktey) sáykes gárezsiz opera formaları bolıwı kerek dep esaplayman."

Óz dóretiwshiliginde Rimskiy-Korsakov "bul quramalı kórkem máseleniń bir qansha hár túrli sheshimlerin" berdi. Kópshilik jaǵdaylarda kompozitor operanıń ulıwma kórkemlik hám janrlıq kelbetiniń ózgesheligin atap kórsetiw ushın "opera-dástan" hám "opera-balet" sıyaqlı qosımsha atamaları kirgizgen. Onıń shıǵarmalarında biz ótkir konfliktli dramaturgiyaǵa iye opera-dramalardı hám dramalıq emes tiptegi, háreketiń keń hám tınısh rawajlanıwı menen sipatlanatúǵın operalardı; iri, kóp aktli formadaǵı hám bir, eki yamasa úsh kishkene kórinisten ibarat shıǵarmalardı tabamız. Ol geyde jazıwdıń keń, freskalıq usılın tańlasa, geyide únemli, ashıq bayanlawdan paydalanǵan; orkestrdi yamasa, kerisinshe, qosıqshı dawıslardı aldınǵı plangá shıǵarǵan, yamasa (kóbinese) instrumentallıq hám vokallıq baslamalardıń teń salmaqlılıǵına umtılıp, orkestr boyawlarınń baylıǵı hám melodiyaqlıq vokallıq stixiyanıń erkin aǵısı menen birdey partituralardı jaratqan.

Rimskiy-Korsakovtıń opera dóretiwshiligin eki toparǵa bólsek boladı:

1. Fantastikalıq ertek tiykarındaǵı operaları
2. Tariyxiy ertek tiykarındaǵı operaları

Fantastikalıq ertek tiykarında dóretilgen operalarına "Snegurochka", "Sadko", "Skazka o care Saltane", "Kashey besmertniy", "Zolotoy petushok" kiredi.

Tariyxiy ertek tiykarındaǵı operalarına bolsa "Pskovityanka", "Mlada", "Mocart hám Saleri", "Boyarinya Vera Sheloga", "Carskaya nevesta" "Serviliya", "Pan voevoda", "Skazanie o nevidemom grade Kitije i deve Fevronii" operaları kiredi.

N.A. Rimskiy-Korsakov opera dóretpesten burın-aq bul temaǵa dıqqat awdarǵan: ol 1867-jılı simfoniyaqlı orkestr ushın "Sadko" muzıkalıq kartinasın, derlik 30 jıl ótkennen keyin jeti kartinadan ibarat usı atamalı opera-bılınanı jaratqan. Opera librettosın kompozitordıń ózi qatnasıwında V.I. Belskiy jazǵan. Ol Sadko guslyarı haqqındaǵı rus bılınaları tiykarında qurılǵan.

"Sadko" - epikalıq operanıń ayqın úlǵısı bolıp, onda háreketiń tegis ótiwi, áyyemgi bılına gúrrińlerin esletedi. Tiykargı qatnasıwshılardıń muzıkalıq portreti keń rawajlanǵan vokal nomerlerinde, xalıq turmısı súwretleri monumental xor saxnalarında berilgen. Opera muzıkası jarqın, anıq qarama-qarsılıqlarǵa tolı.

Ertek suw astı patshalıǵınıń obrazları qıyalıy melodika hám ájayıp garmoniyalar járdeminde ámelge asırılıp, haqıyqıy xalıq turmısınıń kórinislerine hám rus adamlarınıń obrazlarına qarama-qarsı qoyılǵan, olardı súwretlewde tiykargı tásirli qural rus xalıq qosıqları bolıp tabıladı.

Syujet. Novgorodta sawdager dosları menen jánjelleskennen keyin Sadko Ilmen kóli boyına ketip, qayǵılı qosıq aytadı. Kólde bir topar aq quwlar payda boladı, olar qızlarǵa aylanadı. Olardıń arasında teńiz patshasınıń qızı Volxova da bar. Olar Sadkonıń muzıkası astında xorovod baslaydı. Malikanıń sulıwlıǵına hayran qalǵan Sadko onıń menen tanısadı.

Xoshlasarında ol Sadkoǵa awına túsiwi kerek bolǵan úsh altın balıqtı sawǵa etedi.

Usı waqıtta onı úyinde hayalı Lyubava kútip otıradı, biraq Sadko oylanıp keledi hám Lyubavanı ózinen uzaqlastırıp jiberedi.

Ilmen kóliniń jaǵasında Sadko kólde altın qabırshaqlı balıq bar ekenligine hámmeni isendiredi. Hámme onıń ústinen kúledi. Báseke oynaladı. Sadko suwdan úsh altın balıqtı shıǵaradı, jáne awdan altın quymalar tabıladı, Sadko olardı Novgorodtaǵı barlıq zatlardı satıp alıwı ushın drujinalarına beredi. Sadko sırt elge júziwge tayarlanadı. Úsh sırt el elshisi - varyag, hind hám vedenec elshileri gezekpe-gezek shıǵıp, hár qaysısı óz eli haqqında milliy qosıqlar aytadı. Tıńlawshılarga kóbirek Vedenec miymanınıń gúrrińi unaydı hám xalıq Sadkoǵa Vedenecke (Veneciyaǵa) barıwdı másláhát beredi. Sadko miymanlarga minnetdarshılıq bildirip, olardıń ellerine barıwǵa wáde beredi. Novgorodlılar menen xoshlasadı.

Aradan 12 jıl ótti. Teńiz patshası toqtatıp qoyǵan keme uzaqqa júze almaydı. Biraq Sadko teńiz malikasına qurbanlıq kerek ekenin túsinedi. Túpten malikaniń: "Sen maǵan on eki jıl sadıq boldıń, men máńgige senikimen Sadko!" - dawısı esitiledi. Sadko teńiz túbine túsedi.

Teńiz patshası Sadkoǵa malika Volxovanı ózine hayal etip alıwdı usınıs etedi. Suw astı xalqı jaslardı quwanışlı ayaq oyın menen kútip aladı. Sadko guslisin qolına aladı hám pútkil patshalıq oyınǵa túsedi. Teńizde dawıl kóterilip, kemeler batıp kete baslaydı, biraq qudiretli batır Starshiyshe payda bolıp, Sadkonıń qolındaǵı guslisin urıp túsiredi. Ol teńiz patshasınıń hákimiyatı tamamlanǵanın járiyalaydı, qızına bolsa dárya bolıwdı buyıradı. Suw astı saltanatı teńiz tereńligine batıp ketti hám joq boladı, al Sadko Volxova menen birge Novgorodqa qaray umtiladı.

Ilmen kóline jaqın jerdegi otlaqta Sadko uyıqlap atır, teńiz malikası bolsa onı qosıq penen álpeshlep atır. Teńiz malikası tańdı kórip Sadko menen xoshlasadı hám aǵıp turǵan dáriyaǵa aylanadı. Lyubavaniń dawısı esitiledi. Olar quwanış penen ushırasadı, Sadko barlıq waqıyanı aytıp beredi. Hámme jaqtan adamlar jıynalıp, barlıǵı hayran qaladı: bul jerde bolmaǵan jańa dárya payda bolǵanına, Sadkonıń qayıp keliwi de hámmeni quwantadı. Ol óz basınan ótken waqıyanı aytıp beredi. Opera ulıwma quwanış penen juwmaqlanadı. Opera 7 kórinisten ibarat bolıp «Океан-море синее» atlı orkestr kirisiwi menen ashıladı.

Birinshi kartina - úlken xor saxnası bolıp, ol qızǵın oyın-zawıqqa tolı. Onıń orta bólimi eki epizodtan ibarat: Nejataniń saldamlı, asıqpaytuǵın bılınası hám Sadkonıń xor menen saxnası, onıń orayında onıń «Кабы была у меня золота казна» degen rechitativi bar, ol sezilmesten ariyaǵa ótedi.

Ekinshi kartinada fantastikalıq hám lirikalıq saxnalar gezeklesip keledi. Orkestrdiń qısqa kirisiwi Ilmen-kóliniń jaǵasındaǵı tınısh aqshamdı súwretleydi hám Sadkonıń «Ой ты, темная дубравушка» degen oyılı-munglı qosıǵınıń baslanıwın tayarlaydı, onnan keyin «чудо чудное, диво дивное» - teńiz patshası Volxovaniń qızınıń erteklik payda bolıwı hám onıń menen Sadkonıń arasındaǵı ármanlı dueti keledi.

Úshinshi kartina taslap ketilgen Lyubovaniń tereń qayǵısı hám saǵınıshı menen boyalǵan.

Opera kompoziciyasında **tórtinshi kartina** oraylıq orındı iyeleydi. Ol áhmiyetli xor saxnası (twńiz jaǵasındaǵı bazar) menen baslanadı, onnan soń Sadkonıń bir neshe recitativ epizodları (sawdagerler menen tartıs, balıq awlaw) keledi, olar saltanatlı «Слава, слава тебе, молодой гуслиар» хорı menen juwmaqlanadı.

Drujinalardıń xorları erkin rus qosıǵı ruwxında Nejataniń «Как на озере на Ильмене» degen saltanatlı qosıǵın qorshaydı.

Varyag (skandinaviyalı) qonaqtın qatal, mártlik qosıǵı hind qonaqtın oyshıl-lirik qosıǵı hám Vedenec (italyalı; Vedenec qalası - Veneciya) qonaqtın jaqtı, keń melodiyalı aǵımdaǵı qosıǵı menen almasdırıladı. Sadko «Высота ль, высота поднебесная» degen erkin rus qosıǵın baslap beredi, onı drujına hám xalıq quwatlap aladı; orkestr járdeminde ol keńeyip, kúsheyip, quwanışlı, qudiretli juwmaqqa alıp keledi.

Besinshi kartinada Sadkonıń xoshlasıw hám júzip ketiw saxnaları, teńiz, altın balıqlar hám Teńiz patshası temalarına qurılǵan keń orkestrli epizod penen almasdırıladı, bul Sadkonıń teńiz tereńligine shonǵıwın súwretleydi.

Altınshı kartina Volxova qatnasıwındaǵı suw astı patshalıǵı qızlarınıń xori menen baslanadı. Sadkonıń «Синее море грозно, широко» degen jarqın saltanatlı qosıǵına Volxova, Teńiz patshası hám onıń qızlarınıń dawısları qosıladı.

Quwanışlı toy qosıǵı dárya hám bulaqlar, altın qanatlı hám gúmis qabırshaqlı balıqlardıń ráńbäreń ayaq oyınına almasdırıladı. Sadkonıń ayaq oyun qosıǵı dáslep tınısh bolsa da, kem-kemnen janlanıp, qızǵın ulıwma ayaq oyınǵa aylanadı. Starshınanıń qorqınıshlı rechitativi organnıń qudiretli akkordları fonında jańlaydı. Sadko hám Volxovanıń dawısları operanıń aqırǵı, juwmaqlawshı súwretine alıp keledi.

Jetinshi kartina Volxovanıń tereń sezimli, lirikalıq jıllı besik jırı menen ashıladı. Oǵan qarama-qarsı bolıp Lyubavanıń muńlı nalısları esitiledi, bul nalıslar quwanışlı muhabbat duetine ótedi. «Высота ль, высота» (kemelerdiń kóriniwi) qosıǵınıń sazı qaytadan esitiledi, ol opera sonında qudiretli gimn menen tamamlanatuǵın xor hám monumental ansambldiń tiykari bolıp xızmet etedi.

N. A. Rimskiy-Korsakovtıń dóretiwshilik miyrasında "Sadko" operası ayrıqsha orın iyeleydi. Ol xalıq-epikalıq motivlerdi, ertek simvolikasın hám joqarı dárejede rawajlanǵan muzikalıq dramatizmdi óz ishinde jámlegen. Shıǵarmada kompozitordıń haqıyqıy rus opera dástúrin jaratıwǵa umtılsın sáwlelendirgen milliy romantizm belgileri ayqın kórinedi. "Sadko"nıń obrazları, syujeti hám muzikalıq tili tariyxıy-mádeniy miyras hám folklor menen tereń baylanısqan. Kompozitor qaharmannıń ishki dúnyasın da, xalıq dástanınıń ullılıǵın da jetkeriw ushın reńli orkestrrovkanı, vokal kórkemliliǵı hám tematikalıq rawajlanıwdı sheberlik penen qollanadı. Solay etip, "Sadko" tek Rimskiy-Korsakovtıń ideyalıq-kórkemlik baǵdarların ashıp ǵana qoymastan, sonıń menen birge rus muzikalıq klassikasınıń qalıplesiwinde áhmiyetli basqısh bolıp xızmet etedi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Gúlmariyam K. et al. MÁDENIYAT TARAWINIŇ RAWAJLANIINDA BALALAR MUZIKA MEKTEBINIŇ TUTQAN ORNI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 96-101.
2. Gúlxumar D., Gúlmariyam K. BAQSISHILIQ ÓNERINIŇ RAWAJLANIWI HÁM DÁSLEPKI BAQSISHILIQ MEKTEPLERI. – 2024.
3. Gulmaryam K., Ğazıynexan D. SHOMANAY RAYONI JUMABAY JIRAW BAZAROV ATINDAǴI 13-SANLI BALALAR MUZIKA HÁM KÓRKEM ÓNER MEKTEBI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 6. – С. 75-78.

4. Niyazbaeva A., Kamalova G. ÓZBEKISTON XALQ BAXSHISI QALLIEV TEÑELBAY GENJEBAEVICH IJODI //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 22-24.
5. Gulxumar D., Gulmaryam K. BASHEROV DYNASTY //World scientific research journal. – 2023. – Т. 22. – №. 2. – С. 26-31.
6. Dauletyarova G., Kamalova G. A LOOK AT THE WORK OF TEACHER POLATBAY QURBANAZAROV //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 283-288.
7. Segizbaeva G., Kamalova G. J. CHARSHEMOVTIŇ DÓRETIWSHILIGINDE SAHNA HÁM KINO MUZIKASI //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 289-294.
8. Gúlmaryam K. et al. MÁDENIYAT TARAWINIŇ RAWAJLANIINDA BALALAR MUZIKA MEKTEBINIŇ TUTQAN ORNI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 96-101.